

УДК 343.375

Клим Геннадійович Биков,

*здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ*

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУЛУ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 2 СТ. 191 КК УКРАЇНИ

Незважаючи на зміну політичної еліти в Україні та прихід до влади нових людей, корупція в нашій державі не зменшилася, а в деяких сферах навіть зросла. Про це свідчить як оцінка рівня протидії корупції в нашій державі з боку світової спільноти та міжнародних фінансових організацій, так і ставлення до цього питання пересічних громадян. За оцінкою компаній Transparency International, Gallup International та Центра Разумкова, які проводили дослідження рівнів корупції в Україні, практично кожен українець стикався з корупцією на побутовому рівні – в поліклініці, школі, ВНЗ. Також експерти підкреслюють, що корупційність українського суспільства просто величезна і для попередження необоротних процесів в економіці, держава повинна зробити боротьбу з корупцією своїм пріоритетним завданням [1].

Парламент України упродовж останніх трьох років прийняв велику кількість нових нормативно-правових актів, спрямованих на протидію корупції, та вніс численні зміни до системи діючих законів нашої держави з тією самою метою. Так, законом України від 12 лютого 2015 року № 198-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» до групи корупційних злочинів було віднесено суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 191 Кримінального кодексу України (далі – КК України) у разі його вчинення шляхом зловживання службовим становищем.

При визначенні предмету злочину, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України, як і більшості корисливих та некорисливих злочинів проти власності, стверджується, що ним є приватне, державне та комунальне майно, яке має певні обов'язкові ознаки. Такими ознаками, на думку науковців, є: 1) юридична ознака (предмет злочину належить на праві власності іншій особі);

2) економічна ознака (предмет злочину має відповідну вартість [ціну], яка й обумовлює розмір збитків, що спричиняються власникові); 3) фізична ознака (зазначені предмети можна вилучити, привласнити, спожити, пошкодити, знищити) [2, с. 162]. Окремі науковці як самостійну ознаку предмету злочинів проти власності виокремлюють соціальну ознаку. Так, О. О. Дудоров та Є. О. Письменський, характеризуючи соціальну ознаку предмету злочинів проти власності, наголошують на тому, що за допомогою праці така річ має бути створена або відокремлена від природного середовища [3, с. 352].

Крім цього в юридичній літературі наголошується, що крім майна у деяких злочинах проти власності предметом можуть бути право на майно (ст. 190 КК «Шахрайство»), а також дії майнового характеру (ст. 189 КК «Вимагання»). Визначаючи зміст предмету злочину проти власності, П. В. Олійник робить висновок, що ними виступають: 1) чуже майно (до якого відносяться речі, гроші, цінні папери, що є еквівалентом вартості); 2) об'єкти (явища), прирівняні до майна (такі як земельні ділянки, електрична та теплова енергія, природний газ); 3) право на майно; 4) дії майнового характеру [4, с. 81].

Інші науковці приходять до висновку, що термін «майно», яким позначений предмет злочинів проти власності в законі України про кримінальну відповідальність, використовується виключно у розумінні «річ». На підставі аналізу положень статей 179–189 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) вони доходять висновку, що таким явищем є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки [3, с. 350]. Виходячи з таких підходів, предметами злочинів проти власності є: тварини (ст. 180 ЦК України); нерухомі та рухомі речі (ст. 181 ЦК України); речі подільні та неподільні (ст. 183 ЦК України); речі, визначені індивідуальними або родовими ознаками (ст. 184 ЦК України); речі споживні та неспоживні (ст. 185 ЦК України); головна річ і приналежність (ст. 186 ЦК України); складові частини речі (ст. 187 ЦК України); складні речі (ст. 188 ЦК України); продукція, плоди та доходи (ст. 189 ЦК України).

На підтвердження своєї позиції, зазначені автори наводять як аналіз змісту кримінально-правових заборон, описаних у статтях 185–198 КК України, так і техніку конструювання статей 189 і 190 КК України, в диспозиціях яких зазначено: «Вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру...» (ст. 189 КК) або «Заволодіння чужим майном або придбання права на майно ...» (ст. 190 КК України) [3, с. 350]. Таку саму позицію займають й інші вчені-криміналісти. Так, М. І. Панов, наголошуючи, що у деяких злочинах проти власності як предмет поруч з майном виступають право на майно, а також дії майнового характеру «... (див. коментар до статей 189, 190 КК)» [5, с. 202].

Але необхідно мати на увазі, що основним завданням КК України є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 КК України), тобто забезпечення охорони правовідносин, врегульованих іншими галузями права, від злочинних посягань. Стосовно ж регулювання майнових відносин, як різновиду цивільних відносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, якими і є відносини права власності особи на річ (майно), така функція покладена на ЦК України і саме ним визначається зміст правовідносин власності та інших речових прав. Зазначене необхідно враховувати як при визначенні сутності родового об'єкта злочинів, передбачених розділом VI Особливої частини КК України, та змісту майна (речі) як предмету відповідних суспільно небезпечних посягань. При цьому, базисом встановлення підстав кримінальної відповідальності за злочини проти власності є положення ст. 41 Конституції України та ст. 321 ЦК України щодо непорушності права власності.

Наведене у повному обсязі знайшло своє відображення в теорії кримінального права України, адже будь-які правовідносини можливі лише з приводу спільного, єдиного для них предмета, який завжди входить до кола людських потреб, а ця обставина саме і зумовлює виникнення і функціонування самих відносин (природні об'єкти, різні товари чи предмети, що мають

ознаки товару) [6, с. 83]. У злочинах проти власності (розділ VI Особливої частини КК України) родовим об'єктом виступають правовідносини власності, а майно (речі) одночасно є як предметом цих правовідносин, так і предметом більшості складів злочинів цієї групи. Майно виступає як необхідна (обов'язкова) ознака складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України, адже саме вона безпосередньо зазначена у кримінальному законі: «Привласнення, розтрата або заволодіння чужим *майном* шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем» (виділено автором. – *К. Б.*).

Водночас, на нашу думку, визначення такого предмету злочину в диспозиції ч. 2 ст. 191 КК України за будь-яких умов характеризує наведене посягання лише у разі його вчинення шляхом привласнення або розтрата, адже саме майно (у речовому його розумінні), яке було ввірено службовій особі чи перебувало у її віданні, можна протиправно обернути на свою користь або користь інших осіб таким способом (шляхом привласнення або розтрата). Можливість вчинення такої протиправної поведінки саме щодо чужого майна безпосередньо обумовлена сутністю наведених способів скоєння злочину, що розглядається. Щодо вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (коли відповідний предмет злочину не є ані ввіреним такій службовій особі, ані таким, що перебуває у її віданні), то таке викрадення, на нашу думку, можливо як щодо чужого майна, так і щодо чужого права на майно.

Разом з тим, як зазначалося вище, право на майно (на відміну від складів злочинів, передбачених статтями 189 та 190 КК України) не передбачене у законі про кримінальну відповідальність як предмет злочину, що аналізується, і не розглядається як явище матеріального світу, з певними властивостями якого пов'язують наявність або відсутність відповідного складу злочину у науці кримінального права України. Виходячи із наведеного, у випадку протиправного придбання службовою особою шляхом зловживання нею своїм службовим становищем права на майно, якщо це завдало матеріальної шкоди власнику майна або володільцеві такого права на майно (що у разі протиправного придбання права на майно, на нашу думку, є очевидним), дії

такої службової особи утворюють не склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 191 КК України, а зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересів служби (ст. 364 КК України). Спеціальна мета, що передбачена як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони цього складу злочину (одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої особи), у наведеному випадку апріорі має місце, адже, згідно з приміткою до ст. 364-1 КК України, у ст. 364 КК України під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру, які (службові особи – *за текстом*) одержують без законних на те підстав.

Водночас, наведений склад злочину має місце лише у випадку, якщо таке зловживання владою або службовим становищем завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, тобто завдало майнової шкоди, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (п. 3 примітки до ст. 364 КК України). Наразі очевидно є невідповідність співвідношення кількісних показників розміру матеріальної шкоди (збитків) як суспільно небезпечних наслідків вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 364 КК України та ч. 2 ст. 191 КК України, яка не завбачає будь-якої мінімальної межі розміру спричиненої майнової (матеріальної) шкоди власникові такого майна у разі заволодіння ним шляхом зловживання службовою особою таким самим службовим становищем як і у випадку вчинення злочину у сфері службової діяльності.

Враховуючи наведене, на нашу думку, є необхідним та доцільним доповнити диспозицію ч. 2 ст. 191 КК України вказівкою на такий альтернативний предмет вчинення цього злочину шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем як право на майно.

Список бібліографічних посилань

1. За останні 2 роки рівень корупції в Україні зріс на 18 %, – дослідження // РБК – Україна: сайт. 09.04.2015. URL: <https://www.rbc.ua/>

ukr/news/poslednie-goda-uroven-korrupsii-ukraine-1428572826.html (дата звернення: 09.04.2017).

2. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник/ Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2015. 680 с.

3. Кримінальне право (Особлива частина). Т. 1: підручник/за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ: Елтон-2, 2012. 780 с.

4. Олійник П. В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення: монографія/Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків: Право, 2011. 208 с.

5. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 2: Особлива частина/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. 1040 с.

6. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.

Одержано 24.04.2017

★

УДК 343.35:65.012.8

Юлія Валеріївна Богдан,

*аспірант кафедри конституційного та міжнародного права
Національної академії внутрішніх справ*

ПРАВО ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНILI КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

На виконання рекомендації за результатами 1-го та 2-го спільних раундів Групи країн проти корупції (GRECO) було запроваджено Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення (далі – Реєстр). Рекомендації GRECO зводилися до наступного:

– посилити координацію між правоохоронними органами, що проводять розслідування корупційних діянь, покращити процедуру зведення, аналізу та поширення комплексної статистики щодо справ про корупцію та інформації про результати таких справ;

– створення в системі правоохоронних органів об'єднаної бази з корупційних та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією;